

УДК 791.44.071(477)“194”

СЦЕНАРНИЙ ПЕРІОД ФІЛЬМУ «ЛЮДИ З ЧИСТОЮ СОВІСТЮ» ЯК МАЙДАНЧИК ДЛЯ НАВЧАННЯ МОЛОДИХ КІНЕМАТОГРАФІСТІВ У 1940-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Олександр Безручко

На основі дослідження архівних джерел та фахової преси відновлено маловідому сторінку українського кінематографа та національної кіноосвіти: сценарний період фільму Петра Вершигори «Люди з чистою совістю». Створення цього фільму було одним з етапів виховання Борисом Дмоховським молодих кінематографістів у Школі кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів.

Ключові слова: студія, школа, становлення кіноосвіти в Україні, Київська кіностудія художніх фільмів, Олександр Довженко, Петро Вершигора, Борис Дмоховський, режисер кіно, кіноактор, «Люди з чистою совістю».

On the basis of research of the archived sources and professional press of those years is reconstructed the unknown page of the Ukrainian cinema and national cinema education: scenario period of film of Petro Vershigora «People with a clean conscience». Creation of this film was one of the stages of education of young cinematography by Boris Dmochovskiy at School of movie actors at the Kyiv film studio of feature films.

Keywords: studio, school, becoming of cinema education in Ukraine, Kyiv film studio of feature films, Olexandr Dovzhenko, Petro Vershigora, Boris Dmochovskiy, film director, movie actor, «People with a clean conscience».

Більше шести десятиріч «білою плямою» в національному кінознавстві була історія створення за сценарієм Петра Вершигори фільму «Люди з чистою совістю». Робота над кінострічкою була одним з етапів виховання Борисом Дмоховським молодих кінематографістів у Школі кіноакторів на Київській кіностудії художніх фільмів.

На основі дослідження українських архівів та тогочасної фахової преси відновлено цю маловідому сторінку українського кінематографа та національної кіноосвіти. На жаль, через різні обставини про це не залишилося мемуарної спадщини, що значно ускладнювало роботу.

Під час війни О. Довженко писав своєму учню по Режисерській лабораторії на Київській кінофабриці Петру Вершигорі: «Пишіть якомога більше... Пам'ятайте – Ковпак повинен залишитися в мистецтві і в історії України. Я думаю, пройде війна, і ми створимо про нього і про вас картину»¹.

1945 року сценарний відділ Київської кіностудії художніх фільмів замовив випускнику режисерського факультету Вищого державного інституту кінематографії (ВДІК, нині – Всеросійський державний університет кінематографії ім. С. А. Герасимова) та Режисерської лабораторії О. Довженка на

Київській кінофабриці (РЛККФ) Вікторові Михайловичу Іванову зібрати матеріал про партизанський рух у дивізії С. Ковпака, яку останнім часом очолював товариш Іванова по двох вищезгаданих навчальних закладах Петро Петрович Вершигора.

В. Іванов, який мав хист до літературної справи, зібрав 150 машинописних сторінок унікального матеріалу про партизанів, серед яких були газетні статті про дії українських партизанів проти німців, особисті спогади учасників боїв і розповіді про окремі бойові епізоди дивізії Ковпака, побіжні записи окремих сцен з партизанського життя і висловлювання деяких учасників з різних питань і в різний час. Керівництво кіностудії із задоволенням відзначало, що Іванов «прагнув уловити і відображувати в цих записах окремі характери, особливості мови, побудову мислення партизан, про яких він вів записи»².

14 грудня 1945 року директор Київської кіностудії художніх фільмів О. Горський уклав договір з П. Вершигорою, у якому останній зобов'язувався здати сценарій «Люди з чистою совістю» не пізніше 31 травня 1946 року³. Це було необхідно для того, щоб фільм був зроблений до тридцятиріччя Великої Жовтневої револю-

ОЛЕКСАНДР БЕЗРУЧКО. СЦЕНАРНИЙ ПЕРІОД ФІЛЬМУ «ЛЮДИ З ЧИСТОЮ СОВІСТЮ»...

ції, до ювілею якої в Радянському Союзі робили багато трудових звершень.

Нині невідомо, чому Вершигора не здав вчасно замовлення, або ж з яких причин перший варіант сценарію не задовольнив керівництво кіностудії, проте з'ясовано, що 8 серпня 1946 року начальник сценарного відділу Олександр Михайлович Борщагівський писав П. Вершигорі: «Сценарій украї потрібен. Зрозумійте, що саме тепер вирішується питання про те, чи встигнемо ми з картиною до 30-річчя, чи ні. А це питання не дріб'язкове. Якщо затягнемо ще на півтора – два місяця здачу сценарію, реальність випуску фільму до осені 1947 року буде дуже сумнівною. Та й терміни всі минули, а я все відповідаю керівництву: завтра!»⁴.

10 серпня 1946 року Друге Головне управління з виробництва художніх фільмів СРСР направило до Києва запит щодо сценарію Вершигори, на що керівництво Київської кіностудії відповіло: «Вершигора здав 1 варіант сценарію»⁵.

П. Вершигора, як і його вчитель по режисерській лабораторії О. Довженко, під час роботи над «Щорсом» постійно їздив з Москви до Києва.

Не включено, що П. Вершигора, який до цього мав педагогічний досвід у творчих навчальних закладах України, викладав сценарну майстерність студентам Школи кіноакторів. Тільки на відміну від Довженка, Вершигора не був ані режисером-постановником фільму за власним сценарієм, ні керівником навчального закладу на Київській кіностудії.

Після завершення П. Вершигорою літературного сценарію, Б. Дмоховський зробив режисерський сценарій, що невдовзі отримав зауваження, викладені в «Пам'ятці режисеру до сценарію "Люди з чистою совістю"». Наведемо одне з них, що стосується 18 сторінки: «На читання звернення тов. Сталіна "накладається" розмова Ковалю – Мотрі. Різноплановість перешкодить глядачу почути одночасно і розмову Ковалю з Мотрею і текст промови тов. Сталіна»⁶.

У той час така «політична недалекоглядність» могла бути розцінена як «акт дивер-

сії». Для того, аби убезпечити себе від неприємностей, кінематографічні керівники ретельно вивчали кожну сторінку «Людей з чистою совістю».

24 жовтня 1946 року керівництво Київської кіностудії повідомило, що друга редакція сценарію Вершигори, здана автором 20 квітня 1946 року, «здебільшого прийнятна і дає цілковите уявлення про контури майбутнього фільму, але незначні виправлення потрібні»⁷.

Для виправлення зауважень режисер Б. Дмоховський виїхав до Москви, щоб спільно з П. Вершигорою закінчити роботу над режисерським сценарієм.

Знаходимо підтвердження про цю поїздку в листі П. Вершигори до керівника сценарного відділу Київської кіностудії художніх фільмів О. Борщагівського від 23 жовтня 1946 року, у якому автор повідомляв, що «разом з Борисом Михайловичем ми внесли невеликі поправки»⁸.

29 грудня 1946 року відбулося засідання Сценарної комісії художньої ради з приводу обговорення сценарію П. Вершигори «Люди з чистою совістю». Під керівництвом М. Ромма сценарна комісія у складі Пудовкіна, Зуєва, Герасимова і Бабочкина винесла вердикт про рекомендацію вищезгаданого сценарію до запуску у виробництво. Крім того, комісія відзначала, що «надзвичайно цікавий матеріал про становлення партизанського руху, з великою силою художнього зображення даної повісті, недостатньо правильно втілений автором в сценарії. Підбір режисера для реалізації даного сценарію багато в чому вирішує успіх майбутньої картини, оскільки сам сценарій автора П. Вершигори є великою складністю для глядацького втілення».

Всі доопрацювання сценарію, на думку комісії, можуть бути зроблені при розробці режисерського варіанту. При написанні режисерського сценарію необхідно його значною мірою допрацювати при обов'язковій участі автора П. Вершигори»⁹.

Через три дні в редакційній статті «Українська кінематографія в 1946 році» з гордістю повідомлялося: «Сценарний портфель Київської кіностудії художніх фільмів поповнився кількома закінченими робота-

ІСТОРИЯ

ми... П. Вершигора – “Люди з чистою совістю”, М. Вінярський – “Стеля світу”»¹⁰.

П. Вершигора і М. Вінярський з різницею в декілька років навчалися у ВДІКу, потім разом виховувалися в Режисерській лабораторії О. Довженка, який, до речі, був консультантом по сценарію М. Вінярського «Стеля світу як до війни, так і в період “малюкартиння”».

О. Довженко не міг залишитися осторонь написання сценарію свого учня П. Вершигори, якому сам рекомендував написати твір про С. Ковпака. Дивно, що на цей момент не знайдено жодного документа про допомогу Вчителя в літературній справі, як, до речі, й спогадів Вершигори про Довженка, хоча він стояв у списку людей, яким Ю. Солнцева дозволила писати мемуари про свого чоловіка. Імовірно, що такі документи знищені або засекречені.

4 січня 1947 року Навроцький, розповідаючи про 4 картини, що планували знімати 1947 року на Київській кіностудії, називав стрічку «Люди з чистою совістю»¹¹.

Про те, що доля цього сценарію вирішувалася на найвищому рівні, може свідчити розпорядження від 14 лютого 1947 року керівника Другого Головного Управління з виробництва художніх фільмів Тихонова Міністру кінематографії УРСР Кузнецову щодо внесення змін до режисерського сценарію “Людей з чистою совістю”:

«Штамп ДРУГОГО ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ

по виробництву художніх фільмів
Відділ загальний 14 лютого 1947 року
№ 33/11

Міністрові КІНЕМАТОГРАФІЇ УРСР
тов. КУЗНЕЦОВУ О. С.

Згідно з розпорядженням Заст. Міністра кінематографії СРСР тов. Кузакова К. С. доручається режисерові Київської кіностудії тов. Дмоховському Б. М. внести до сценарію фільму «Люди з чистою совістю» наступні доопрацювання:

1. Підсилити зв'язок загону з народом.
2. Яскравіше і докладніше розробити сцени німецької окупації.
3. Розвинути образ Рудова.

Допрацьований сценарій представити необхідно до 15 березня 1947 р. За цей час

режисерові Дмоховському слід виплачувати 100 % заробленої плати.

Начальник 2-го Головного Управління по випуску Художніх фільмів Тихонов»¹².

Така прискіпливість у роботі над сценарієм фільму про героїв партизанського руху відбувалася паралельно зі встановленням бронзових бюстів цим героям напередодні другої річниці перемоги у Великій Вітчизняній війні: «За ухвалою Уряду на Батьківщині двічі Героїв Радянського Союзу встановлюються їх бронзові бюсти.... Скульптор К. Діденко виконав бюсти партизанських генералів С. А. Ковпака і О. Ф. Федорова. Ці бюсти на постаментах виконані за проектом архітектора Колісниченка. Будуть встановлені на Батьківщині героїв – у с. Кошеково, Полтавської обл. і в місті Дніпропетровську»¹³.

У цьому самому номері газети була вміщена стаття відомого українського кінознавця А. Роміцина «Чиста совість» (про сценарій П. Вершигори). Фактично це єдиний оприлюднений документ, у якому подано не загальні зауваження щодо переробок сценарію, а здійснено чіткий кінознавчий аналіз, тому процитуємо його повністю: «“Великі питання свого життя народ розв'язує зброєю”, – говорив Ленін. Сценарій П. Вершигори “Люди з чистою совістю”, написаний ним за однойменною його повістю, показує на матеріалі партизанського руху на Україні, як радянський народ у жорстокому поєдинку з силами гітлеризму зброєю розв'язав питання про життя соціалізму.

Зрозуміло, в сценарій не можна було вмістити всього змісту белетризованих записок-мемуарів П. Вершигори. Багато й дуже багато лишилось поза його рамками. Але головне і основне увійшло в нього. Сюжет сценарію незвичайний у тому розумінні, що немає особливо чітких контурів. З погляду канонічної кінодраматургії в ньому є великі недоліки. Немає інтриги, розробленої фабули, немає й напруженої дії, звичайної в сценаріях з гостросюжетним розв'язанням. Закони кінематографічного буття, які звичайно в посередніх роботах діють як добре змащений механізм, цього разу затушковано або застосовано інакше.

ОЛЕКСАНДР БЕЗРУЧКО. СЦЕНАРНИЙ ПЕРІОД ФІЛЬМУ «ЛЮДИ З ЧИСТОЮ СОВІСТЮ»...

Кажемо це не для того, щоб применшити їх значення, а виходячи з переконання, що в мистецтві, як і в історії, нові факти несуть разом з собою і нові прийоми їх розкриття. Насправді сценарій П. Вершигори, звичайно, не безсюжетний, тільки сюжет має вільну, містку форму. Він замикає в собі розповідь про те, як купка відважних та відданих людей у тилу німців стає на шлях партизанської боротьби, набирає сили і, йдучи за порадами товариша Сталіна, швидко перетворюється в грозу для окупантів. Закінчується оповідання операцією “Саранський хрест”, де повністю проявилась військова мужність та мистецтво партизанів Ковалю. Якщо таке оповідання втратило дещо від того, що в ньому немає напруженої фабули, то неміряно більше воно виграло, вільно відобразивши ряд явищ історичного змісту. Приваблює в ньому кипіння невігаданих пристрастей, смішне й зворушливе поруч трагічного, – одним словом, правда життя, як вона є, осяяна ідеєю відданості Батьківщини.

Деякі епізоди сценарію здаються епічними. Взагалі ж щодо методу зображення людини та подій він багато де в чому зв'язаний з традицією таких фільмів, як “Кінець Санкт-Петербурга”, “Ми з Кронштадта”, а щодо реалістичності інтонації, переконливості революційного пафосу – з “Чапаєвим”. Сценарій складний для читання. Майже кожна сцена має кілька планів різного виміру.

Коли ми кажемо – партизан, у нашому уявленні постає образ людини з чубом, що вибивається з-під задьористо вдягнутої романтичної папахи, з гранатами за широким ремнем і більш ніж легковажним ставленням до дисципліни. Саме таким увічнили партизана далеких днів громадянської війни в нашій літературі, мистецтві кінематографії. Але партизан Вітчизняної війни 1941–1945 років мало чим схожий на свого живописного попередника. Між ними ж величезна якісна відміна. Могутній рух народних месників, що примушував тремтіть фашистських завойовників, був насамперед організованим рухом. У ньому не могло бути помітного прояву анархізму, крім, хіба, дрібних побутових випадків. Іншим стало моральне обличчя людей, які зазнали впливу соціалістичної культури. Маса глибоко пройнялися розу-

мінням державних ідей. Цю нову, характерну рису партизанів Вітчизняної війни добре передано з самого початку сценарію. Купка червоноармійців, що опинилась в оточенні, радиться як бути і що робити, і вирішує почати партизанську боротьбу. Командування бере на себе сержант Павліков. І ось що він каже своєму загонові: “А поки що підкоряйтесь мені. А хто мені ще раз партизанити почне – во! (Він показує кулак)”. Свідомість і дисципліна, за які борюся, наприклад, Фурманов у “Чапаєві”, в 1941 році сприймається як щось цілком безперечне.

Значення сценарію “Люди з чистою совістю” полягає в народності його змісту, в народності образу головного героя Ковалю. Народність образу Ковалю виявляється не тільки в злитності його з масовим рухом, але, головним чином, у надзвичайній точності передачі ідей руху.

Зовні Коваль простий, може навіть прозаїчний. У людей, які знають героїв війни тільки з художніх фільмів, Коваль може спочатку викликати й розчарування: що ж це за герой, старий, з білою бородою, ходить з ціпком? Де громоподібний голос, де кінь, що б'є копитом землю? А де шабля, що високо виблискує під час атаки? Нічого такого захоплюючого в Ковалеві немає. Він набагато глибший, значиміший і красивіший від цих зразків кінематографічної фантазії. Вірно, що Коваль простий. Але його простота – рідкісне достоїнство, вона прикрашає собою мистецтво. У Ковалю немає нахилу до перебільшеної ораторської фрази, він не позує, не вміє декламувати і висловлювати дидактичні істини. В ньому не помітно фальшу, він завжди і в усьому природний. Але природність Ковалю, його реалізм не примітивні, а сповнені поезії, – це показує, зокрема, епізод підготовки партизанів до походу. Коваль йде між возів, перевіряючи, чи все як слід припасовано, і каже при цьому: “Щоб нічого не стукнуло, не брязнуло, а щоб тільки шелест пішов по Україні!”.

“Щоб тільки шелест пішов по Україні...” Людина кинула фразу так, між іншим – і створила картину особливого, хвилюючого значення. Ось як, виявляється, вміє говорити цей – здавалось, зовсім не романтичний – командир партизанського загону.

ІСТОРІЯ

Зустрічаються епізоди, де мова Ковалю звучить епічно, велично. В одній сцені бою Коваль запитує: “Ну як, танкісти, вже бачите німецьке обличчя, очі розрізняєте?” На це танкіст Черемушкін відповідає: “Ще погано розрізняємо”. Своє запитання Коваль повторює ще раз – і вся сцена за асоціацією викликає в пам’яті знамените звертання Тараса Бульби до козаків з приводу того, чи є ще порох в порохівницях. Мішана російська-українська мова лише підкреслює своєрідність і колоритність постаті Ковалю. Його образ досить складний. У ньому багато від народної мудрості, здорового глузду і особливої життєвої ухильної чіпкості. Актор грубо помилиться, якщо побачить у Ковалеві тільки білу борідку, ціпок, хитре, іронічне примружене око та ще якусь підозрілу простуватість. Коваль куди складніший. За непомітною зовнішністю старого хитруна приховані неабиякий розум, кмітливість, гнучка тверда воля.

Прагнення народу краще померти, але вирвати потоптану свободу, й висунуло таких ватажків, як Коваль! Проте ці ватажки не були пасивними виразниками думок та сподівань борців за свободу. Навпаки, черпаючи з колективного досвіду руху, вони активно впливали на нього і таким способом надавали йому відбитку своєї індивідуальності. Одне з одним злилося, одне без другого неможливе. Чапаєв був... не тільки Чапаєвим, а ще й величезним історичним явищем, що характеризує шлях селянства в революції. Коваль – не тільки особистість, хай талановита, Коваль для нас є втіленням гніву народу, який уже давно з’єднав свою долю з боротьбою за комунізм, народу, який у той самий час, коли на Заході готували яєчний порошок та жувальну гумку для походу, не шкодуючи сил зминав і ламав стальний хребет фашизму.

Прикро, що в сценарії є недоліки, і навіть серйозні. Слабким і блідим показано комісара Рудова. Він необхідний за думкою, але його не розкрито як образ і роль обмежено здебільшого “службовими”, офіційними словами. В деяких епізодах Коваль надто простуватий, добродушний. Непереконливо показано Корнієнка у генерала під час розмови біля карти. Його підкреслене невміння

читати карту ніяк не можна пояснити, особливо коли зважити на те, що до війни він був директором великої інкубаторної станції. Корнієнко зараз нагадує партизанів часів Боженка. Спроба посилити динаміку дії зовнішнім способом іноді не тільки вульгаризує розв’язання картини в цілому, але й звучить щодо неї різким дисонансом (жінка, яка мчить попереду колони партизанів). Дівчина, яка плаче і цілує руки Ковалю, сентиментальна. Недосить відбито мотив утечі населення окупованих районів у загіт Ковалю. Потребує ретельнішого редагування діалог, в якому зустрічаються фальшиві інтонації.

Постановка сценарію “Люди з чистою совістю” – нелегка справа. Фільм, як його задумано, буде принципіальною подією радянської кінематографії. Треба побажати Київській кіностудії художніх фільмів і знімальному колективу на чолі з режисером Б. Дмоховським домогтись такого успіху¹⁴.

До Дня Перемоги в Московському театрі імені Єрмолової готували прем’єру п’єси генерал-майора Героя Радянського Союзу Петра Вершигори «Люди з чистою совістю»: «У п’єсі чотири дії, 11 картин, багато дійових осіб. Ставить її художній керівник театру – лауреат Сталінської премії А. Лобанов, оформлює виставу заслужений діяч мистецтв В. Татлін. В основних ролях виступить провідний акторський склад театру. Роль командира партизанських з’єднань – генерал-майора, двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака доручено артистові Ю. Чорноволенкові, роль комісара Руднева виконує І. Соловійов, партизанки Мотрі – лауреат Сталінської премії Л. Орданська, Кольки Мудрого – лауреат Сталінської премії В. Якут. Роль Карпенка доручено артистові Д. Фівейському, Базими – С. Грушанському, радистки Катюші О. Ніколаєвій».

Автор п’єси в розмові з нашим московським кореспондентом розповів: «Коли театр імені Єрмолової звернувся до мене з пропозицією зробити інсценівку моєї книги “Люди з чистою совістю” я вирішив відмовитися від звичайного інсценізування літературного матеріалу книги і почав писати її заново, побудувавши її як самостійний драматичний твір.

ОЛЕКСАНДР БЕЗРУЧКО. СЦЕНАРНИЙ ПЕРІОД ФІЛЬМУ «ЛЮДИ З ЧИСТОЮ СОВІСТЮ»...

На відміну від книги, де я остаточно додержався історичності персонажів і хронікальної послідовності подій, у п'єсі я дозволив собі незначну частку творчої вигадки, виходячи з особливостей жанру і вимог драматургічної форми. А втім, і тут я додержуюсь (відповідно до умов сценічного втілення) правдивості відображення історичних подій партизанської боротьби.

Дію п'єси обмежено тим періодом боротьби українських партизанів, що його описано в першій частині моєї книги і відомого під назвою Сталінського рейду з'єднання генерал-майора двічі Героя Радянського Союзу С. А. Ковпака. Дія розгортається в 1941–1942 рр. Перші два акти присвячені становленню загону і шуканням найефективніших методів, найдійовішої тактики боротьби. В цей період найважливішою була виховна робота серед партизанів і тому центральне місце тут приділено ролі комісара Руднева.

Виклик партизанських командирів до Кремля і зустріч з товаришем Сталіним стали переломним етапом у розвитку партизанського руху в роки Великої Вітчизняної війни. Природно, що в п'єсі набули свого вияву відгуки теплого, батьківського піклування товариша Сталіна про партизан.

Гадаю, що мені удалося великим обсягом і фактичним матеріалом період партизанської боротьби на Україні показати в моїй п'єсі дійово і повно.

Цілком зрозуміло, що мені важко щонебудь сказати про художні достоїнства п'єси. Про них судитиме вимогливий радянський глядач»¹⁵.

Крім театру імені Єрмолової, п'єсу Вершигори «Люди з чистою совістю» ставили як у Центральних театрах Радянської Армії, так і в «цивільних» театрах Ленінграда, Калініна, Костроми та інших міст Радянського Союзу.

Незважаючи на успіх книги та п'єси, ситуація зі сценарієм була дуже складною. 14 травня 1947 року черговий раз засідала художня рада Київської кіностудії, одним з нагальних питань якої було вирішення долі режисерського сценарію «Люди з чистою совістю». Б. Дмоховському було зроблено зауваження й висловлено побажання. Останні

рядки цієї постанови – це фактичний допуск до знімального процесу, хоча й з необхідністю усунення деяких недоліків за два тижні: «Ці окремі недоліки загалом цінної роботи режисера Дмоховського могли б бути виправлені раніше, коли б режисер не самозаспокоювався і не нехтував товариською критикою творчої громадськості студії. Художня рада впевнена, що режисер тов. Дмоховський цілком справиться з покладеним на нього завданням»¹⁶. Наостанок було рекомендовано режисерську розробку сценарію «Люди з чистою совістю» в цілком виправленому вигляді подати не пізніше 28 травня 1947 року.

Проте це не було останнє засідання Художньої Ради Київської кіностудії художніх фільмів – наприкінці травня було знову зроблено зауваження й дано ще два тижні на доопрацювання.

11 червня 1947 року в редакційній статті газети «Радянське мистецтво» повідомлялося про присудження Сталінських премій за визначні праці в галузі мистецтва і літератури за 1946 рік. У розділі «Художньої прози» було названо трьох лауреатів, які отримали Премію Другого ступеня в розмірі 50 тис. крб. :

«1. Вершигори Петру Петровичу – за книгу «Люди з чистою совістю»

2. Некрасову Віктору Платоновичу – за повість «В окопах Сталінграда»

3. Полевому Борису Миколайовичу – за книгу «Повість про справжню людину»»¹⁷.

У цьому самому номері газети в красномовній статті «До нових творчих перемог» з радістю повідомлялося, що в списку Сталінських лауреатів 1946 року «є імена інших трьох діячів мистецтва і літератури Радянської України – Андрія Малишка, Петра Вершигори і Віктора Некрасова, які працюють на ділянці художньої літератури, тій ділянці ідеологічного фронту, де творча перебудова роботи за вказівками ЦК ВКП(б)У і ЦК КП(б)У провадиться найбільш наполегливо і послідовно»¹⁸.

14 червня 1947 року на засіданні художньої ради Київської кіностудії художніх фільмів знову було визначено два тижні на доопрацювання.

Через два дні директор кіностудії О. Горський на засіданні творчого й тех-

ІСТОРИЯ

нічного колективу запевнив присутніх, що «фільм “Люди з чистою совістю” – йде по плану, буде виконано і здано у визначений термін»¹⁹.

Лише на початку серпня, як видно з представленого нижче документа, після виправлення Дмоховським усіх зауважень, директор кіностудії Горський відіслав Міністерству Кінематографії УРСР на затвердження режисерський сценарій. Отже, наведемо «Висновок сценарного відділу Київської кіностудії художніх фільмів про сценарій “Люди з чистою совістю”, автор П. Вершигора, режисер Б. Дмоховський»: «Режисерська розробка сценарію “Люди з чистою совістю” після виправлення в ній режисером Б. Дмоховським помилок і недоліків вказаних в постанові Художньої Ради студії від 14 червня 1947 року (скорочення кількості боїв, усунення деяких кадрів в експозиції фільму, в зустрічах партизан з Мотрею, мотивація появи Корнієнка з генералом, виправлення недоліків фіналу сценарію та ін. набула драматургічної чіткості, правильно інтерпретує цілеспрямованість літературного сценарію П. Вершигори, зберігає кращі якості твору, правдиво і переконливо змальовує характери персонажів, особливо головних ватажків Партизан (Ковалю, Рудова, Корнієнка та ін.)... Режисерський сценарій, розроблений і виправлений режисером Б. Дмоховським, прийняти і відіслати Міністерству кінематографії Української РСР на затвердження»²⁰.

Після цього Міністерство Кінематографії УРСР відіслало режисерський сценарій на затвердження Другого Головного Управління з виробництва художніх фільмів СРСР. Урешті-решт дозвіл на зйомку було дано на верхівці кінематографічної піраміди Радянського Союзу і бюрократична машина почала працювати у зворотному напрямку: відповідне розпорядження полетіло до Міністерства кінематографії

УРСР, потім – директорів Київської кіностудії, який, власне, й запустив фільм у виробництво.

У середині липня 1947 року розпочалися зйомки фільму «Люди з чистою совістю», який став основою для роботи Школи кіноакторів на Київській кіностудії художніх фільмів. Знімальний період цього фільму був не менш драматичним і напруженим, ніж сценарний, що все-таки не завадило успішному завершенню виховного процесу в Школі кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів, але це вже тема наступного дослідження...

¹ Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв (ЦДАМЛМ) України. – Ф. 349, оп. 1. – спр. 476.

² ЦДАМЛМ України. – Ф. 670, оп. 1, т. 1, спр. 170, арк. 6.

³ Там само. – Арк. 83.

⁴ Там само. – Арк. 80.

⁵ Там само. – Арк. 68.

⁶ Там само. – Арк. 90.

⁷ Там само. – Арк. 59.

⁸ Там само. – Арк. 57.

⁹ Там само. – Арк. 50.

¹⁰ Українська кінематографія в 1946 році : [Ред. ст.] // Радянське мистецтво. – 1947. – 1 січня.

¹¹ ЦДАМЛМ України. – Ф. 670, оп. 1, т. 1, спр. 241, арк. 7.

¹² Там само. – Спр. 170, арк. 49.

¹³ Монументи героям : [Ред. ст.] // Радянське мистецтво. – 1947. – 7 травня.

¹⁴ Роміцин А. Чиста совість // Радянське мистецтво. – 1947. – 7 травня.

¹⁵ П'єса П. Вершигори «Люди з чистою совістю» : [Ред. ст.] // Радянське мистецтво. – 1947. – 7 травня.

¹⁶ ЦДАМЛМ України. – Ф. 670, оп. 1, т. 1, спр. 170, арк. 43.

¹⁷ У Раді Міністрів Союзу РСР : [Ред. ст.] // Радянське мистецтво. – 1947. – 11 червня.

¹⁸ До нових творчих перемог : [Ред. ст.] // Радянське мистецтво. – 1947. – 11 червня.

¹⁹ Горський О. Виступ на засіданні Київської кіностудії художніх фільмів 16 червня 1947 р. – ЦДАМЛМ України. – Ф. 670, оп. 1, т. 1, спр. 240, арк. 2.

²⁰ ЦДАМЛМ України. – Ф. 670, оп. 1, т. 1, спр. 170, арк. 37.

На основе исследования архивных источников и профессиональной прессы сделана реконструкция малоизвестной страницы украинского кинематографа и национального кинообразования: сценарный период фильма Петра Вершигоры «Люди с чистой совестью». Создание этого фильма было одним из этапов воспитания Борисом Дмоховским молодых кинематографистов в Школе киноактёров при Киевской киностудии художественных фильмов.

Ключевые слова: студия, школа, становление кинообразования в Украине, Киевская киностудия художественных фильмов, Александр Довженко, Петр Вершигора, Борис Дмоховский, режиссёр кино, киноактер, «Люди с чистой совестью».